

Píše Jiří Opelík

(E*forum, 30. 04. 2013)

Chudák Karel

Nový, jakkoli nechtěný důkaz o tom, že je Karel Čapek stále živý autor, podala spisovatelka **Eva Kantůrková** ve svých nedávno vydaných memoárech nazvaných **Řekni mi, kdo jsi!** Aby se čtenáři, hned na úvod, představila ve své pravé osobitosti (tj. jako rebelka, buřička, stoupenkyně jinakosti, kacířka, provokatérka apod.), učinila tak - i kvůli větší názornosti - po zákonu kontrastu: zároveň se sebou představila také svého protinožce, za něhož - věřte nevěřte - vyhlásila Karla Čapka. Vymezuje-li se autor ročníku 1930 za pomoci autora ročníku 1890, nebo jinak: za pomoci autora, který je dnes už 75 let po smrti, vydává mu tím bezděčně vysvědčení umělecké dlouhověkosti; a má-li přitom takového autora navíc za svého antipoda, vyznává se tím nepřímou z nechuti hluboce zakořeněné. Bylo by samozřejmě pošetilé upírat paní Kantůrkové svobodu myslet si o komkoliv cokoliv - dávno víme, že „nikdo se nevzdává práva na své osobní hodnocení“ (Karel Čapek). Ale snad nebude na škodu podívat se na její polemické argumenty a způsoby zblízka.

Čapkovská pasáž jejích memoárů (s. 28–29) začíná zhurta morální kompromitací Karla Čapka. Autorka si kdysi přečetla jeho nekrolog za Richardem Weinerem (Čapek jej napsal do Lidových novin z 5. 1. 1937) a byla (a dosud je) těžce uražena několikrát užitým pojmenováním „chudák Richard“, jež vyhodnotila jako jednoznačný projev Čapkovy „blahosklonné lítosti“, povýšenosti úspěšného spisovatele. Jenže toto pojmenování nebylo výmyslem Čapkovým ani nebylo míněno blahosklonně: takto se o Weinerovi běžně mluvilo v houfu jeho generačních přátel zdrcených tím, v jakém stavu se Weiner v roce 1915 vrátil do Prahy ze srbské fronty, kde se z válečných hrůz nervově zhroutil. Paní Kantůrkovou musela ovládat opravdu silná apriorní animozita, když nedokázala korektně přečíst to, co v textu nekrologu, hned na začátku, skutečně stojí - sledujte prosím se mnou: „Poprvé dostal to jméno, když se v prvním roce války vrátil z fronty, ještě nervově zdrcen děsem z toho krvavého a ohavného, co on, básník a příliš citlivý člověk, musil vidět a prožít. Tehdy to žhlo v jeho tmavých očích uštvanou bolestí a strašnou zraněností. Chudák Richard pro tohle není, říkali si tehdy jeho přátelé; stopu toho duševního otřesu jsme našli v jeho válečné knize *Lítice*, ale nezmizela snad nikdy.“ Ostatně „chudák“ není přece výhradně pejorativum, může být i výrazem bolu, politování, soucitu, účasti, pochopení, což snad zrovna nejsou zavrženíhodné, ponižující city či postoje. Morální kompromitování Karla Čapka pak E. Kantůrková korunovala touto pointou: „A neodvažuji se domýšlet, nakolik tento blahosklon vyvolávala v měšťansky spořádaných českých poměrech i Weinerova homosexualita.“ Autorka se to sice neodvážila domyslet, ale napsat se to odvážila -

lidově se tomu říká podpásovka. No co, mohlo být i hůř: vždyť autorka mohla podobně nadhodit, zda za oním „blahosklonem“ nestojí Čapkova averze vůči Weinerovu židovství. (Ale „ukáznila se“.)

To je však jen entrée před zásadním odmítnutím Čapkova zjevu jako takového. „To Karel objevil českého maloměšťáka, dnes se jim říká městská střední vrstva. Jeho mentalitu, záliby, přednosti, směšňůstky, životní styl. To samo by byl užitečný objev, kdyby Čapek maloměšťáckou omezenost nezvěčnil, aniž ji zpochybnil. Psal o svém človíčkovi se zalíbením. Zafixoval ho do české skutečnosti. Podobně jako to na jiném pólu literatury udělal Hašek Švejkem. A díky tomu, myslím si, se Čapek stal literárním bůžkem správnáků. Normou českosti.“ To chce malé vysvětlení. Negativní pojem „správnák“ patří k pilířům autorčiny filozofie, jeho výklad předchází v memoárech jen pár stránek před čapkovskou pasáží. Z řetězce autorčiných definic této společenské vrstvy cituji tuto: „Jsou to horlivci z prvních školních lavic, sboroví zpěváci toužící stát se sólisty, udýchaní snaživci, ochotní žalobníčci, samosoudci, opozičníci posláním, lidé sebestřední a sebezhojitelní, šilhající po trůnu, lidé propočitatelní a všechno přepočítávající.“ Jsou to také lidé s přesnou představou toho, co se sluší, pronásledující všechny, kdo se „správnáckým“ normám vymykají, odvážní jen po dovolenou hranici. Nuže, nazvala-li autorka Karla Čapka „literárním bůžkem správnáků“, nemohla ho už víc ponížít - neboť, to je jasné, může si za to sám, vždyť právě on to přece byl, kdo „psal o svém človíčkovi se zalíbením“, a dokonce ho literárně zvěčnil. To „rebelové“ nepromíjejí. Bože, kde jsme to jen opakovaně četli, že je Karel Čapek kvintesencí maloměšťáctví? Ano: v komunistické kritice z dob první republiky a potom ze začátku padesátých let, kdy se - tipl bych si - autorčin názor na Karla Čapka utvářel či ustálil. (Stačí si zalistovat časopisem Tvorba. 1933: „A konečně tu zbývá kritika komunistická, která vždy ukazovala, že Čapkovo dílo slouží měšťácké ideologii, která bojovala vždy proti Čapkovi jako obhájci měšťáckého řádu [...] pěstoval vědomě kult tupého maloměšťáka...“ 1935: „Tak třeba právě známý *civilismus*, tento prašivý kvítek maloměšťáctví, vykvetlý z chvály prostřednosti a z teorie Karla Čapka o ‚malém českém Betlému‘, jenž v poslední knize téhož autora (‚Obyčejný život‘) stává se přímo apoteózou vsí mizernosti *beztvárného, chudáckého života* ‚spořádaného občanka‘.“ 1950: „Byl to bohužel i tak významný umělec jako Karel Čapek, který velkou částí svého díla přispíval k přímé propagaci malosti a kondelíkovštiny.“) Mladým komunistickým intelektuálům nebyl nejodpornější odrůdou lidského druhu kapitalista, nýbrž právě maloměšťák; jejich nejhrůznější představou bylo, že by sami mohli změšťáčet nebo být za měšťáky označeni - odtud popularita Neumannovy básně z Rudých zpěvů O bitevním poli v nás: „bijme ho v sobě, bijme měšťáka, / bijme ho v sobě, bijme zrádce, / kněžoura lží a stínů pasáka, / držíme ho na oprátce!“ Takové pojetí Karla Čapka pronesla E. Kantůrková jakožto dědictví po své mladosti i svými disidentskými lety a pietně je ustrážila až do současnosti, jen se zmodernizovala terminologicky: dnes nemluví o maloměšťáckovi (protože tento termín přece jen příliš čpí „třídním pohledem“), nýbrž o správnáckovi. Vůbec za celá svá čtenářská léta nepochopila, že Karel Čapek nepsal o človíčkovi, nýbrž o člověku, a že i človíčka měl za člověka; nepochopila povahu Čapkova humanismu a centrální roli humanitního zřetele v Čapkově díle. Potýkajíc se s faktem biologického a duchovního sourozenectví

bratří Čapků, vypomohla si v memoárech stanoviskem meziválečné avantgardy, které znělo: Josef ano, Karel ne. Kdykoliv narazím na tuto disjunkci, vzpomenu si na hluboké naučení, které v této věci udělal své ženě Heleně, sestře bratří Čapků, Josef Palivec v jednom dopise z ilavského kriminálu (17. 7. 1957): „Oba bratři zabírali hluboko, ale byl v tom rozdíl. Josef byl z povahy člověk těžkomyslný, hlubina mu byla rodnou matkou, jeho myšlenky měly těžkou chůzi, a jestliže byl k němu Halas přitahován, bylo to myslím právě z pocitu tohohle povahového příbuzenství. Kolikrát mi Peča připadal jakoby ještě obrostlý podmořskými chaluhami, jeho sloh měl někdy složitost hlubinné mořské vody. Nejednou jsme o tom spolu hovořili. Karel šel stejně hluboko, někdy snad i hlouběji, ale nebyl tam v hlubinách doma, chodil tam na výzkumy, poznával více rozumem, kdežto Pečovi se do toho pletl cit, a proto častěji utrpíval úraz.“ K tomuto dopisu přičinil pak pisatel 19. 8. 1957 ještě dodatek, z něhož vyjímám: „Co se týče Karla a Josefa, myslím, že jsi mou poznámku nepochopila, anebo jsem se ne dost jasně vyjádřil. Mám-li na mysli básníka jakožto stvořitele a dotvořitele, stavím bez rozpaku Karla hodně výš než Josefa. To, že Karel podnikal do hlubin pouze výzkumné výpravy, není mu nijak na újmu, naopak. Jeho Povětroň a Obyčejný život, to je hluboké a objevné hrábnutí do člověčiny. Myslím, že v tu dobu nebylo u nás napsáno nic silnějšího. Tvůrčí básník vrtí mlhovinu, aby z ní odstředil hvězdu.“

„To nebyla ani kritika, nýbrž jenom projev hodnocení; když se někomu něco nelíbí, nedá se to vyvracet“ (Karel Čapek).

Chudák Karel.

17. 12. 2012

Otištěno ve Zprávách Společnosti bratří Čapků č. 108 z března 2013, s. 3.

www.ipsl.cz